

РОЗДІЛ 9
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.6

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАВДАННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КАТУВАНЬ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СПІВРОБІТНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

**FORENSIC TASKS OF THE INITIAL STAGE OF INVESTIGATION
OF TORTURE COMMITTED BY MEMBERS OF THE NATIONAL POLICE**

Бортник Н.П.,
*доктор юридичних наук,
 завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
 Інституту права та психології
 Національного університету «Львівська політехніка»*

Коваль М.М.,
*кандидат юридичних наук, асистент кафедри
 кримінального права та процесу
 Інституту права та психології
 Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті проведено характеристику криміналістичних завдань, які виникають на початковому етапі розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції. Визначено перелік основних завдань початкового етапу розслідування, а також досліджено момент закінчення початкового етапу розслідування.

Ключові слова: катування, початковий етап розслідування, завдання початкового етапу, момент закінчення початкового етапу.

В статье охарактеризованы криминалистические задачи, возникающие на начальном этапе расследования пыток, применяемых сотрудниками Национальной полиции. Определен перечень основных задач начального этапа расследования, исследован момент окончания первоначального этапа расследования.

Ключевые слова: пытки, начальный этап расследования, задача начального этапа, момент окончания начального этапа.

This article gives the characteristics of forensic tasks appearing at the initial stage of investigation of torture committed by members of the national police. The list of main tasks of the initial stage of the investigation is determined, as well as the moment of the end of the initial stage of the investigation is investigated.

Key words: torture, initial stage of investigation, forensic tasks, final moment of initial stage.

Постановка проблем. Виявлення та розслідування катувань, що вчиняються співробітниками поліції, становить особливий вид правоохоронної діяльності. У процесі її здійснення вирішують специфічні завдання, спрямовані на повне і швидке виявлення та розслідування кожного злочину, де необхідно враховувати професійні якості поліцейських, які обізнані з тактичними прийомами здійснення окремих слідчих (розшукових) дій. Вказана діяльність передбачає наявність високої професійної підготовки слідчого органу (посадової особи), уповноваженого виявляти і розслідувати такі катування.

Стан опрацювання. Тільки за останні 10 років проблемами початкового етапу розслідування так чи інакше розглянуто в докторських дисертаціях таких учених: Ю. Алєніна, В. Бахіна, М. Букаєва, В. Бикова, Р. Домбровського, В. Тищенко, М. Шурухнова.

Метою статті є дослідження криміналістичних завдань початкового етапу розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції, а також визначення початку та моменту закінчення початкового етапу.

Виклад основного матеріалу. Виявлення злочину полягає в отриманні інформації про кримінальну подію і належній її фіксації у відповідних процесуальних актах. Тобто діяльність із розслідування злочину, а отже, криміналістична методика такої діяльності реалізуються з початком пошуку і виявлення необхідної інформації, яка свідчить про скоєння злочину [1, с. 281–282].

Злочини, вчинені співробітниками Національної поліції, мають здебільшого корупційний захист, що зумов-

лює необхідність застосування можливостей засобів криміналістики.

Постановка криміналістичних завдань на початковому етапі розслідування спрямована на досягнення головної мети – встановлення основних обставин події злочину й особи підозрюваного (обвинуваченого).

Ці завдання можуть бути розділені на дві групи: а) завдання організаційно-управлінського характеру, що забезпечують відповідні умови для постановки і вирішення другої групи завдань; б) завдання розшукового і тактичного характеру, безпосередньо спрямовані на встановлення обставин розслідуваної події.

До першої групи належать: 1) з'ясування й оцінка слідчої ситуації, що склалася на момент внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) даних про злочин. Це вихідне криміналістичне завдання, що зумовлює постановку наступних завдань і дій (організаційного і тактичного плану). Вивчення й оцінка вказаної ситуації передбачає аналіз одержаної інформації щодо ознак насильницького злочину, наявності або відсутності відомостей про обставини його вчинення; 2) визначення джерел інформації про обставини події, що розслідується, – їхнього характеру та місцезнаходження. Найпоширенішими джерелами інформації в цій категорії справ на початковому етапі розслідування можуть бути: місце злочину, де залишаються сліди; речові докази, що свідчать про різноманітні обставини злочину й особу злочинця; показання потерпілого, очевидців та інших свідків про час вчинення злочину, механізм події, застосування злочинцем засобів і

знарядь, прикмети злочинців; 3) вибір форми і прийомів взаємодії з органами і службами, що ведуть оперативно-розшукову роботу; 4) визначення напрямку розслідування і складання плану дій. Вибір напрямку розслідування полягає у висуванні кола слідчих версій з основних обставин події та у визначенні першочергових завдань, які повинні бути вирішені на основі вихідної інформації. Планування розслідування про насильницькі злочини має здійснюватися в повному обсязі вже на початковому етапі. Від цього залежить злагодженість дій слідчого й оперативно-розшукового апаратів, досягнення поставлених цілей у найкоротший строк, одержання повних даних й об'єктивних результатів.

До другої групи завдань, що постають на початковому етапі розслідування названої категорії злочинів, належать: 1) одержання даних про спосіб, обстановку й інші обставини події, що дозволяє орієнтуватися в її змісті й характері; 2) збір і вивчення даних про особу потерпілого, що допомагає точніше з'ясувати мотиви і цілі злочинця, наявність чи відсутність інсценування нападу, висунути версії про коло причетних до злочину осіб; 3) одержання й аналіз інформації про злочинця та його спільників, що дозволяє висунути обгрунтовані версії стосовно особи злочинця, місця його проживання, рис характеру для подальшого встановлення і затримання [2, с. 115].

На відміну від досудового розслідування, початковий етап розслідування катування розпочинається з моменту, коли особа, яка потерпіла від вказаних у диспозиції ст. 127 Кримінального кодексу (далі – КК) України дій, звернулася до правоохоронних органів із заявою про цей факт. Оскільки на підставі відповідних законодавчих актів (законів України «Про Національну поліцію», «Про службу безпеки» та ін.) після отриманої заяви чи повідомлення про вчинення правопорушення між заявником, потерпілим та працівниками правоохоронних органів виникають процесуальні правовідносини.

Початковий етап розслідування посідає в структурі слідчої діяльності важливе, ключове місце, оскільки саме тут закладаються фундаментальні основи для встановлення об'єктивної істини в справі, виявляється і збирається велика кількість доказів. Тому від правильності й ефективності дій слідчого на цьому етапі залежить подальший успіх розслідування кримінального провадження.

На думку багатьох криміналістів, початковий етап розслідування становить важливий інтервал слідчої діяльності, який визначається характером криміналістичних завдань, які стоять перед слідчим із моменту внесення відомостей до ЄРДР і необхідні для досягнення ключових цілей розслідування справи [3, с. 120].

Початковий етап розслідування передбачає збирання й оцінювання первинної інформації, встановлення наявності і відсутності ознак злочину в діяльності особи (осіб) чи в події (факті), яка сталася; ухвалення рішення про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи; проведення невідкладних слідчих дій; вжиття заходів щодо розкриття злочину за гарячими слідами; визначення напрямів розслідування; висунення первинних версій [4, с. 258], і тільки на початковому етапі розслідування потрібно зібрати найбільше інформації про факт вчинення правопорушення, щоб на завершальному етапі отримати позитивний результат.

Як зазначає О. Россинська, підготовка до проведення слідчої або судової дії – це формулювання цілей і завдань слідчого; визначення моменту, місця і часу проведення, кола учасників; формування слідчо-оперативної групи; підбір необхідних техніко-криміналістичних коштів; визначення форм і меж використання оперативно-розшукових заходів; складання плану виробництва слідчої дії [5, с. 175].

Із цим твердженням можна погодитися, оскільки особа під час повідомлення про факт вчинення катування щодо неї в заяві зазначає місце, час злочину, якщо їй відомо, вказує учасників і причину катування. Отримавши

інформацію, слідчий може ставити перед собою, а також перед оперативними працівниками, цілі і завдання розслідування, здійснювати підбір невідкладних слідчих дій та експертиз, висувати версії залежно від слідчої ситуації та визначати перелік проведення негласних слідчих дій.

Основні завдання початкового етапу розслідування катування:

- встановлення джерела отримання інформації. Це завдання полягає в тому, що потрібно докладно встановити, хто звернувся із заявою до правоохоронних органів, якщо ж просто надійшло повідомлення від інших осіб, у такому разі потрібно встановити особу, яка потерпіла від конкретного злочину, та осіб, які про це повідомили;
- збирання інформації про особу потерпілого, що допоможе з'ясувати мету, мотиви та цілі злочинця, а також спосіб вчинення, обстановку та місце скоєння злочину;
- реєстрація заяви та внесення її до ЄРДР;
- проведення огляду місця події, якщо це можливо (усе залежить від ситуації, яка склалася, та часу, що минув);
- оцінка слідчої ситуації, що дозволяє слідчому визначити та поставити перед собою певні завдання для розслідування конкретного злочину;
- висунення версій, відповідно до слідчої ситуації;
- встановлення форм і прийомів взаємодії з оперативними службами, залучення спеціалістів;
- складання плану розслідування.

Момент закінчення початкового етапу розслідування вчені трактують по-різному. Наприклад, на думку Р. Белкіна, момент закінчення початкового етапу не можна зафіксувати в загальному вигляді, пов'язуючи його категорично з яким-небудь процесуальним рішенням у справі. Він може завершитися з накопиченням достатньої для пред'явлення обвинувачення доказової інформації, але може закінчитися і раніше, коли характерний для цього етапу темп дій буде за певних причин втрачений [6, с. 315].

О. Філіппов вважає, що межею між початковим і наступними етапами є момент, коли слідчий, виконавши всі невідкладні слідчі дії і зібравши чималий доказовий матеріал, береться за аналіз і складання розгорнутого плану розслідування справи [7, с. 317].

На думку В. Рохліна, початковий етап закінчується моментом, коли стає зрозуміло, який злочин вчинено, визначається коло можливих учасників, умисел, мотиви, можливі способи вчинення і приховування злочину [8, с. 21].

Висновки. Отже, початком першого етапу досудового розслідування є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а момент його закінчення потрібно розглядати крізь призму виконання комплексу запланованих дій, спрямованих на досягнення проміжних цілей. Закінченням початкового етапу розслідування катування, на нашу думку, є накопичення інформації про всі обставини кримінального провадження, а саме: після проведення огляду місця події докладне опрацювання заяви потерпілого, проведення допиту всіх учасників і перехід до наступного етапу розслідування.

Важливу роль на початковому етапі відіграють ефективність проведення слідчих (розшукових) дій, які залежать від слідчої ситуації, що склалася. Обов'язковою, першочерговою та невідкладною слідчою (розшуковою) дією в розслідуванні катування є скерування на проведення судово-медичної експертизи, а також, за можливості, проведення огляду місця події, якщо потерпілий звернувся одразу після вчинення щодо нього протиправних дій, і в місці, де вчинявся злочин, є явні ознаки, які не втрачені і не знищені. Цей огляд потрібно проводити з експертом-криміналістом, аби виявити всі ознаки злочину, видимі і невидимі.

У конкретному розслідуванні залежно від обсягу зібраної первісної інформації та слідчої ситуації, що склалася, висуваються робочі версії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Халиков А. Должностные насильственные преступления, совершаемые в правоохранительной сфере: характеристика, психология, методика расследования. М.: Волтерс Клувер, 2011. 544 с.
2. Кузьменко Н. Периодизация этапов в методике расследования преступлений. Методика расследования преступлений (общие положения): матер. научн.-практ. конф. М., 1976. С. 114–116.
3. Ищенко Е. Первоначальный этап расследования как основа доказательственной деятельности по уголовному делу. Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам. Красноярск, 1985. 118–127 с.
4. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. Є. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.
5. Россинская Е. Криминалистика. Вопросы и ответы: учебное пособие для вузов. М.: Юнити-Дана, 1999. 351 с.
6. Белкин Р. Курс криминалистики: в 3 т. М.: Юристъ, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 408 с.
7. Криминалистика: учебник / В. Агафонов, Н. Бурнашев, В. Газизов и др.; под ред. А. Филиппова. М.: Высш. образование, 2008. 441 с.
8. Криминалистическая методика (Методика расследования преступлений в сфере экономики, взяточничества и компьютерных преступлений) / В. Абаканова, А. Беляков, Н. Данилова и др.; под ред. О. Коршуновой, А. Степанова. Т. 3. СПб.: Юрид. центр «Пресс», 2004. 571 с.

УДК 343.98

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

ON CERTAIN ASPECTS OF JUDICIAL CONTROL IN CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION OF UKRAINE

Войтович Є.М.,

*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри кримінального права та правосуддя**Запорізького національного університету*

У статті розглянуто особливості змін до чинного законодавства України з погляду контрольних функцій суду. Зокрема, охарактеризовано останні зміни з погляду теорії кримінального процесуального права, піддано критиці покладення на слідчого суддю невластивих йому функцій. Запропоновані напрями подальших теоретичних досліджень та практичних змін.

Ключові слова: кримінальний процес, судовий контроль, оскарження дій, бездіяльності, оскарження рішень, реформування, інститут кримінального переслідування, судова система.

В статье рассмотрены особенности изменений законодательного урегулирования института судебного контроля в уголовном процессе Украины. В частности, охарактеризованы последние изменения с точки зрения теории уголовного процессуального права, критикуется возложение на следственного судью несвойственных ему функций. Предложены направления дальнейших теоретических исследований и практических изменений.

Ключевые слова: уголовный процесс, судебный контроль, обжалование действий, бездействия, обжалование решений, реформирование, институт уголовного преследования, судебная система.

In the article considered the peculiarities of changes in the legislative regulation of the institution of judicial control in the criminal process of Ukraine. In particular, characterized the latest changes in the context of the theory of criminal procedural law, and criticized the functions which are placed on investigating judge. Also proposed the directions for further theoretical research and practical changes.

Key words: criminal process, judicial control, appeal of actions, inaction, appeal of decisions, reforming, institute, criminal prosecution, judicial system.

Постановка проблеми. Сучасне судочинство України перебуває в черговій стадії реформування. Державою задекларовано, що судова реформа повинна не лише зводитися до вдосконалення діяльності суддів та судів, а в широкому розумінні сприяти створенню умов для посилення захисту прав та свобод людини і громадянина. Варто також зазначити, що одним із завдань судової реформи є спрощення доступу громадян до правосуддя. Серед найважливіших кроків цього реформування, безумовно, можна назвати структурне реформування системи: ліквідацію вищих спеціалізованих судів, створення касаційних судів у складі Верховного Суду України. Змінено порядок набору кандидатів на посади суддів, запроваджено процедури кваліфікаційного оцінювання суддів, які вже обіймають відповідні посади, визначено новий порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності Вищою радою правосуддя. Ці зміни сталися в результаті набрання чинності Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції від 2 червня 2016 р. (останні зміни – 16 грудня 2017 р.) [1].

Однак, окрім структурного реформування, змінюються й правила, за якими має відправлятися судочинство.

Так, 15 грудня 2017 р. набрав чинності Закон України № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р., який виклав у новій редакції Цивільний процесуальний кодекс України та Господарський процесуальний кодекс України [2]. Безумовно, наведене безпосередньо стосується і сфери кримінального судочинства, оскільки інститут кримінальної відповідальності є найтяжчим видом юридичної відповідальності і полягає в застосуванні до особи, яка вчинила злочин, державного примусу у формі покарання. Зазнає змін кримінальне процесуальне законодавство. Так, з ухвалення 13 квітня 2012 р. дотепер до Кримінального процесуального кодексу України зміни вносилися 53 рази [3], зокрема, деякі навіть до моменту набрання чинності цим нормативним актом 20 листопада 2012 р. Певних змін зазнає також інститут судового контролю, який фактично запроваджено ще під час дії Кримінально-процесуального кодексу України, а саме Законом «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 р. № 2533-III, який і є предметом дослідження в даній роботі. Проте ніхто не змінював завдання кримінального провадження, викладені в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу